

Հովհաննէս ԹուՄանյան

Հսկան

(Կովկասյան առասպել)

Լավ չեմ հիշում, թե որ դարում,
Հին ժամանակ, մեր աշխարհում
Ասում են թե՛ կար մի իշխան.
Մի մեծ իշխան, Էնքան ուժեղ,

Որ թե մարդիկ նրա աչքում,
Թե՛ հասարակ ճանճ ու մըժեղ:
Ինչ որ աներ ու կամենար,
Օրենք էր Էն երկրի համար.
Ո՞վ էր գըլխից ձեռ վեր կալած,

Ո՞վ դուրս կըգար նրա դիմաց:
Ուներ անթիվ ու անքանակ
Ոշխարի հոտ, մարդի բանակ,
Կովի նախիր, խոզի բոլուկ,
Երամակներ ձիու, ջորու,

Էս բոլորը ցըրված, փըռված
Մինչև ծովի ափը հեռու:
Մինչև ուր որ քըշեր, տաներ,
Իր աշխարհքի սահմանն Էն էր.

Ո՞վ էր գրլխից ձեռ վեր կալած,

Ո՞վ դուրս կըգար նըրա դիմաց:
Մի անգամ էլ էս իշխանը
Երբ նըստած էր իրեն տանը,
Լեղապատառ ներս ընկավ տուն
Իր հոտերի վերակացուն.

Ապրած կենաս, մեր տեր իշխան,
Հապա՛, էսպես հրաշք մի բան.
Արածում էր ծովի ափին
Բազմությունը քո հոտերի,
Մին էլ տեսնենք՝ ծովի միջին

Մի վիթխարի մարդ է գալի:
Մի վիթխարի մարդ եմ ասում,
Որ մենք իր մոտ լու ենք չընչին,
Ծովը մինչև ծունկն է հասնում,
Իսկ գրլուխը ամպի միջին:

Եկավ, կանգնեց մեր հանդիման
Ու որոտաց ամպի նըման.
«Ո՞վ է, ասավ, էսպես բերում
Թողնում ապրանքն իմ հանդերում.
Կորե՛ք իսկույն, դուք մարդուկներ,

Ձեռքս քանի չի հասել դեռ...»
Էն ժամանակ վեր կացա ես
Ու պատասխան տըվի էսպես.
«Էդ սևակնած, մութ ամպերում
Չուր ես էդքան բարձրը գոռում.

Ով էլ լինես, ուսկից էլ գաս,
Էս մի բանը լավ իմանաս,

Դու, երկնահաս, ահեղ հրսկա,
Մեծ իշխանի ապրանքն է սա,
Ո՞վ է գրլխից ձեռ վեր կալած,

Ո՞վ դուրս կըգա նրբա դիմաց»:
Բայց ինձ իսկի չըլսեց էլ
Էն անճոռնի աժդահակը,
Էն ամպերից ցած կըռացավ,
Ձեռը կոխեց ծովի տակը,

Դուրս հանեց մի ձուկն ահագին
Ու դեմ արավ արեգակին,
Որ խորովի...» Հագիվ էսքան
Պատմեց հովիվն իշխանական
Ու վեր ընկավ, շունչը փչեց:

Խիստ գայրացավ իշխանը մեծ.
Ո՞վ է, ասավ, համարձակվել
Իմ տերության սահմանն եկել
Ու Էդպես էլ վրբես հաշում...
Ինձնից ուժեղ չեմ ճանաչում

Ես ոչ մի տեղ և ոչ մեկին...
Էսպես ասավ ու գայրագին
Հրամայեց՝ գորքերը գան:
Հրամայեց՝ գորքերն եկան.
Կեցցե՛ մեր տեր, մեր թագավոր,

Անհաղթ, անմահ, ամենագոր...
Ապրե՛ք, ասավ իշխանը սեգ,
Ելեք իսկույն ու գընացեք,
Մանուկ ու ծեր
Իմ աղյուծներ,

Ո՞վ է, տեսեք, վրբես հաշում
Ու իմ ուժը չի ճանաչում:
Ցույց տրվեք դուք, որ ոչ մի տեղ
Չըկա ոչ որ ինձնից ուժեղ...
Ասավ՝ գորքերն իրենց կարգին

Փող փրչեցին, թըմբուկ գարկին,
Շրրըխկոցով, գըրընգոցով
Ճամփա ընկան դեպի մեծ ծով:

Հասան, տեսան ա՛յ քեզ հըսկա,
Գըլուխն էստեղ, ոտներ չըկա.

Գընա՛, գընա՛, թե որ գըտնես...
Երկար ու մին ձրգված էսպես,
Հըսկայական քընով քընած:
Էստեղ, էնտեղ դիրքեր բռնած՝
Դես չոքեցին, դեն պատկեցին,

Հա գարկեցին ու գարկեցին,
Տեսան տեղից ժած չի գալի,
Խըռըմփում է գարիուրելի,
Խըռըմփոցից, ինչ-որ խոսում,
Մարդիկ իրար ձեն չեն լըսում:

Մոտ գընացին, էլի՛, էլի՛...
Դարձյալ տեղից ժած չի գալի:
Կամաց-կամաց սիրտ առնելով,
Գոռգոռալով, հարայ տալով,
Դուրս թափվեցին թաքուստներից,

Ելան վրբեն, դեսից, դենից,
Որը ոտին,
Որը քըթին,

Որը լանջին,
Որն ականջին,

Փորի վրա, միտքի միջում,
Ձի են քրշում, նիզակ ճոճում,
Ջարկում, զարկում,
Ձրգում, թրքում,
Հայիտյում են էսպես, էնպես...

Մին էլ հրական էն սարի պես
Վըրա նստեց մե՛ծ, ահարկու.
Ինչ պատահեց ոչ տեսնես դու:
Հագարներով մարդն ու իր ձին
Տակովն եղան, կոտորվեցին.

Որն էլ գըլխից, քրթից, լանջից,
Կամ ուսերից, կամ ականջից
Ներքև ընկավ՝ թե մարդ, թե ձի,
Նըրա օրն էլ դու իմացի:
Շատ զարմացավ հըրեշ հրական,

Թե, տեր աստված, արդյոք էսքան
Մանր-մունր ինչ բաներ են,
Որ եկել են թափվել վրեն:
Տեսավ, ինչ որ կենդանի կան՝
Վազ են տալի, թե ետ գընան.

Բուռն արավ իր բըռնովը մեծ,
Իրար խառնեց, ողջ հավաքեց
Գըրպանն ածավ
Ու վեր կացավ,
Լընգլընգալեն իրիկունը

Գընաց հասավ իրենց տունը:
Տանը իր պես մեծ, ահագին
Մի մեր ուներ, բարի մի կին:
Գընաց հրսկա մորը պատմեց
Թե իրեն հետ ինչ պատահեց,

Ու գըրպանից հանեց բոլոր՝
Ահից խելատ ձին-ձիավոր:
Բարի կինը հենց որ տեսավ,
Ամա՛ն, որդի, վա՛յ ինձ, ասավ.
Ի՞նչ ես անում էդ խեղճերին,

Բա չե՞ս տեսնում, թե քո ձեռին
Ոնց են դողում: Ասենք մեծ ես,
Մի՞թե պիտի փոքրին տանջես:
Մեծ թե փոքրը, ինչ էլ լինի,
Ամեն ապրող շունչ կենդանի,

Որ ծընվել է արևի տակ,
Էս աշխարհքում միատեսակ,
Մինը պակաս, մյուսը ավել,
Ողջ էլ գիտեն խընդալ, ցավել,
Չըպարծենա երբեք ոչ ոք,

Թե ինքն անհաղթ մի բան է ջոկ.
Միշտ ուժեղից ուժեղը կա,
Իսկ ամենից ուժեղը՝ մահ...
Բա՛ց թող, որդիս,
Բա՛ց թող՝ գընան,

Ապրեն ազատ
Ուր կամենան:

Ու, հընազանդ մոր խըրատին,

Իսկույն հանեց հրակա որդին
Իր գըրպանից ձին-ձիավոր,

Իրար խառնած գորքը բոլոր,
Թողեց գընան՝
Ուր կամենան:

1908